

УДК 343.825

НОВИЦЬКА Н.Б., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник**ЗАХИСТ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Анотація. До питання ролі держави та її інституцій в захисті суспільної моралі, в удосконаленні чинного законодавства з питань захисту суспільної моралі.

Аннотация. К вопросу роли государства и его институций в защите общественной морали, в усовершенствовании действующего законодательства по вопросам защиты общественной морали.

Summary. As to the role of the state and its institutions in the protection of social morality, in improvement of current legislation on protection of social morality.

Ключові слова: інформаційне суспільство, захист суспільної моралі, Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі.

Визначальною особливістю нашого часу є перехід до якісно нового стану суспільства, який характеризується швидким підвищенням ролі інформаційних процесів і, зокрема, створенням цілої індустрії виробництва інформації. Припускається, що сучасне суспільство перебуває на переході до якісно іншої форми свого існування – інформаційного суспільства і, у більш широкому контексті, до інформаційної цивілізації. Однією з найістотніших рис такої цивілізації є те, що з її появою життя людини розгортається в новій, нею ж створюваній віртуальній реальності – інформаційному просторі [1].

Трансформації, що відбуваються в інформаційному суспільстві, позначаються не тільки на суспільній, а й на індивідуальній моралі.

Мораль інформаційного суспільства не замінює, не усуває попередні типи моралі, вона певним чином “надбудовується” над ними, набуваючи особливих способів співіснування на рівних засадах. При цьому у постійно змінюваному суспільстві актуальною лишається потреба в універсальних моральних нормах, але вона задовольняється не за рахунок усунення чи обмеження інших ціннісно-нормативних систем, а за принципами доповнюваності та аксіологічного плюралізму.

Інформаційне суспільство створює передумови для появи людини нового типу. Її головною особливістю є зростання ступеня автономності як суб’єкта власного життя.

Зміна ціннісних орієнтацій на рівні морального суб’єкта в інформаційному суспільстві зумовлена трансформацією стандартизованих наборів моральних цінностей, характерних для індустріального суспільства. Внаслідок цього члени інформаційного суспільства отримують більш високий ступінь свободи у ситуаціях вибору моральних пріоритетів та здатність до нетипового планування власного життя. Проте збільшення ступенів свободи при виборі певної ціннісно-нормативної системи як основи власної моральної самоідентифікації є передумовою формування особистості, особистості зовсім іншого типу. Суть її життєвої програми – не побудова, розкриття, творення власної ідентичності, а уникнення будь-якої фіксації соціального місця, часу, позиції.

Розмитість або втрата морально-етичних засад як у середовищі політичної еліти, так і серед широкого суспільного загалу впливають і визначають якість всіх сфер життя суспільства і держави. Сучасний інформаційний простір не просто негативно впливає на стан моральності, він вільно та саморегульовано діє майже повністю поза законом [2]. Негативні наслідки зазначеного сьогодні істотно відчуються. Проблеми суспільної моралі широко виражені у всіх сферах життя. Деградація вже дійшла до того, що боязно

відкривати модні книжки – їх герої вражають бездуховністю, безцільністю, хімізованістю життя. І держава, церква, громадянське суспільство не можуть лишатися осторонь цієї проблеми. Бо, зрештою, це впливає й на суспільно-політичну ситуацію, на правопорядок [3].

Припинення національної гідності, символіки, спотворення вітчизняної історії, нехтування духовними надбаннями минулих поколінь українців, посягання на конституційний лад та територіальну цілісність нашої держави в останні роки стали нормою у діяльності деяких діячів та засобів масової інформації. У зв'язку з гостротою вказаних проблем питанням дослідження правового забезпечення захисту суспільної моралі, визначенню основ державного управління в інформаційній сфері присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Костицький В.В., Авдєєва Г.К., Вигівська А.В., Іванов В.Ф., Городенко Л., Черкес М.Є., Наумов В.Б. та ін. Втім, конкретних шляхів вирішення цих питань досі не вироблено. Таким чином, питання правового забезпечення захисту суспільної моралі потребують комплексного підходу як з боку держави та громадських організацій, так і з боку вчених.

Не можемо не погодитися з думкою Голови Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі В.В. Костицького, що моральний стан суспільства є надзвичайно важливою складовою національної безпеки нашої країни. Тому держава повинна здійснювати комплекс заходів щодо захисту суспільної моралі. Ці заходи мають бути як заохочувального, так і заборонного характеру. Зауважимо, що не треба ставитися до заборон як до виключно негативно-репресивного явища. Адже заборони, якщо вони є розумними і коректними, часто-густо виконують дуже корисну функцію в житті суспільства. Зараз назріла необхідність посилити роль держави щодо контролю та регуляції різних сегментів національного інформаційного простору України. Це відповідно вимагає вдосконалення законодавчої бази та правозастосувальної практики протидії порушенню норм суспільної моралі в інформаційному просторі України.

Державний нагляд за додержанням вимог чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі в межах своєї компетенції здійснюють Міністерство культури України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Державна митна служба України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі.

Сьогоднішній статус Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі (далі – Національна експертна комісія) згідно з чинним законодавством визначається так: “Національна комісія є постійним позавідомчим державним експертним і контролюючим органом, який діє відповідно до Закону України “Про захист суспільної моралі” [4] та чинного законодавства України”. Однак аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку вітчизняного інформаційного простору, а також практики застосування законодавства України про захист суспільної моралі свідчить про недосконалість такого статусу. На нашу думку, Національну експертну комісію слід законодавчо визнати як головний державний орган з координації та контролю на міжвідомчому рівні у сфері захисту суспільної моралі з розгалуженою системою представництв у кожній області України. Такий статус дозволить усунути дублювання функцій комісії іншими державними інституціями. Адже діяльність Національної експертної комісії спрямована, насамперед, на подолання негативних явищ та закріплення позитивних зрушень у сфері захисту суспільної моралі: піднесення культури та

духовності українського народу, утвердження здорового способу життя та належного стану моральності в суспільстві, виховання майбутніх поколінь українців на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість на засадах народних традицій, українських звичаїв, етичних норм, правил поведінки, що склалися в суспільстві. Рішення комісії, прийняті в межах її повноважень, є обов'язковими для розгляду центральними і місцевими органами влади, засобами масової інформації всіх форм власності, а також фізичними та юридичними особами.

Основними завданнями Національної експертної комісії [5] є:

- проведення експертизи продукції, видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру та продукції, що містить елементи або пропаганду культу насильства, жорстокості, порнографії;
- координація розробки концепції захисту суспільної моралі, розробка засад державної політики з обігу продукції сексуального характеру та регулювання відповідних відносин;
- аналіз процесів і тенденцій, що відбуваються у сфері захисту суспільної моралі, розробка рекомендацій для органів державної влади та місцевого самоврядування з їх правового регулювання;
- здійснення контролю за дотриманням чинного законодавства України у сфері захисту суспільної моралі;
- участь у розробці міжнародних договорів України з питань захисту суспільної моралі.

На даний час основним законодавчим актом щодо захисту суспільної моралі в нашій країні є Закон України “Про захист суспільної моралі”, прийнятий у 2003 році. Більшість норм вказаного Закону фактично не діють, оскільки є недосконалими та не охоплюють весь спектр продукції, що негативно впливає на суспільну мораль, зосереджуючись лише на продукції сексуального чи еротичного характеру.

Термінів, які вживаються у цьому Законі, недостатньо, наведені визначення неоднозначні, значної частини термінів, що вживаються в цьому Законі, взагалі не визначено. Крім того, Закон України “Про захист суспільної моралі” містить положення, які не узгоджуються між собою та з іншими нормами чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі.

Законом України “Про захист суспільної моралі” також не врегульовано питання заборони розміщення та поширення в комп'ютерних системах протиправної інформації.

Враховуючи потребу в захисті громадян від негативного впливу інформаційної продукції та удосконаленні національного законодавства Національною експертною комісією було розроблено проект нового Закону України “Про захист суспільної моралі” [6], в якому визначено правові засади захисту суспільної моралі. Дія цього проекту спрямована на регулювання відносин, пов'язаних з виробництвом та обігом інформаційної продукції, що негативно впливає на фізичний, розумовий чи моральний розвиток громадян України.

В сучасних умовах, коли відбувається модернізація суспільства та реформування правової системи, усвідомлення можливостей та меж реалізації універсальних принципів права набуває особливого значення. Саме тому в проекті визначено основні принципи, які повинні лежати в основі захисту суспільної моралі:

- верховенства права;
- гуманізму;
- пропорційності;

- правової визначеності;
- поваги до прав, свобод, честі та гідності людини;
- заборони цензури;
- невтручання органів державної влади і органів місцевого самоврядування у діяльність засобів масової інформації та суб'єктів господарювання поза межами, визначеними законодавством;
- суспільного діалогу між органами державної влади, громадськими організаціями та засобами масової інформації як основної форми вирішення проблем функціонування засобів масової інформації;
- створення умов для здійснення саморегулювання у дотриманні законодавства про захист суспільної моралі;
- поваги до прав споживачів та ненав'язування їм будь-якої продукції;
- неприпустимості зловживання свободою діяльності засобів масової інформації на шкоду правам і свободам особи.

Право на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному та морально-психологічному стану людини, забезпечується:

- здійсненням заходів профілактичного і просвітницького характеру та пропагандистської діяльності у сфері захисту суспільної моралі;
- залученням громадськості до вирішення питань захисту суспільної моралі;
- запровадженням державного регулювання та контролю виробництва і обігу продукції сексуального чи еротичного характеру, продукції, що містить елементи насильства та жорстокості, показу видовищних заходів еротичного характеру;
- встановленням заборони обігу продукції та показу видовищних заходів, що завдають шкоди суспільній моралі;
- судовим захистом прав суб'єктів відносин у сфері захисту суспільної моралі.

Відповідно до основних засад державної політики у сфері захисту суспільної моралі було сформовано структуру проекту.

Розділ I. Загальні положення.

Розділ II. Державна політика у сфері захисту суспільної моралі.

Розділ III. Спеціальні умови виробництва та обігу продукції сексуального та еротичного характеру.

Розділ IV. Спеціальні умови обігу продукції, що містить елементи насильства та жорстокості.

Розділ V. Заходи профілактичного і просвітницького характеру та пропагандистська діяльність у сфері захисту суспільної моралі.

Розділ VI. Державний контроль (нагляд) у сфері захисту суспільної моралі.

Розділ VII. Здійснення моніторингу у сфері захисту суспільної моралі.

Розділ VIII. Експертна діяльність у сфері захисту суспільної моралі.

Розділ IX. Ліцензійна діяльність у сфері захисту суспільної моралі.

Розділ X. Участь громадськості у заходах щодо захисту суспільної моралі.

Розділ XI. Відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі.

Розділ XII. Міжнародне співробітництво.

Розділ XIII. Прикінцеві положення.

В законопроекті міститься заборона виробництва і обігу продукції та розміщення і поширення інформації (незалежно від способу її фіксації), що завдає шкоди суспільній моралі. Необхідно зазначити, що така заборона вже міститься у ряді інших законів

Україні. ч. 1 ст. 46 Закону України “Про інформацію”, ст. 3 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”. Поряд з цим, у законопроекті з метою недопущення виробництва та обігу порнографії встановлюються спеціальні умови виробництва та обігу продукції сексуального чи еротичного характеру. Особливі умови обігу продукції, що містить елементи насильства та жорстокості запроваджуються з метою недопущення пропаганди насильства та жорстокості.

У Конвенції про права дитини [7] задекларовано, що інтереси дітей повинні бути пріоритетними у всіх діях, що стосуються дітей, їх права повинні бути забезпечені та захищені. Думка дитини у всіх без виключення випадках відповідно до її віку має братися до уваги. Дитина є найвищою соціальною цінністю кожної держави незалежно від того, визнається це законом кожної конкретної держави чи ні. Незважаючи на значну увагу держав до захисту прав дітей, ці права й досі порушуються, а робота, що ведеться в цьому напрямі, є недостатньою. Саме тому в законопроекті приділено значну увагу захисту морального та фізичного здоров'я дітей та профілактиці негативного впливу на моральний і розумовий розвиток дітей продукції, що завдає шкоди суспільній моралі, та продукції сексуального чи еротичного характеру.

Законопроектом врегульовується порядок розповсюдження різних видів продукції шляхом регламентації місць її реалізації та встановлення спеціальних вимог до її оформлення.

Передбачена в законопроекті і експертиза продукції та видовищних заходів, які можуть бути віднесені до таких, що завдають шкоди суспільній моралі, продукції сексуального чи еротичного характеру та видовищних заходів еротичного характеру, а також продукції, що містить елементи насильства та жорстокості.

Необхідно зазначити, що у цій сфері діють також закони України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, “Про видавничу справу”, “Про рекламу”, “Про інформацію” тощо. Однак питання формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад та утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти, культури, недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації та у закладах освіти культури насильства, жорстокості і бездуховності, поширення порнографії та інформації, що підриває суспільну мораль, удосконалення державної інформаційної політики та механізмів її реалізації висвітлені недостатньо і повинні знайти своє місце у сфері правового регулювання.

Зміни до діючих законодавчих актів України з питань захисту суспільної моралі мають бути комплексними, а результатом таких змін повинно бути перетворення сфери захисту суспільної моралі у надійний механізм захисту інформаційного простору України від продукції, що негативно впливає на суспільну свідомість.

Безумовно, необхідно радикально збільшити витрати держави на кінематограф та мистецтво для пропаганди традиційних цінностей українського народу, створення високохудожніх, правдивих, високодуховних передач та публікацій.

На жаль, на формування суспільних настроїв і переконань громадян не працюють моральні авторитети нації – їх просто не викликають на діалог із суспільством.

Зміни у законодавстві про захист суспільної моралі необхідно проводити негайно, інакше наслідки насильства в українському медіа-просторі можуть бути невтішними – молоде покоління, якому зараз від 10 до 15 років, може вирости жорстоким і без жодних засад моралі.

Ми не можемо допустити, щоб рівень суспільної моралі в Україні наблизився до критичної межі, за якою – втрата світоглядних принципів і засад життєдіяльності громадянина та держави. Історія людства свідчить, що в державі, світська і духовна

влада якої однаково дбають про високий рівень моральності, йде неухильне зростання життєвого добробуту, військової потужності та міжнародного авторитету. Але як тільки беруть гору невігластво та розбещеність, неповага та ігнорування етичних норм, загальнолюдських правил поведінки, у суспільстві настає неминучий крах. У результаті морального занепаду більшість цивілізацій були назавжди зруйновані не лише фізично, а й із пам'яті нащадків.

Використана література

1. Боєр В.М. Информационное право : учеб. пособие. – Ч. 1 / В.М. Боєр, О.Г. Павельєва. – СПб., 2006. – 116 с.: ил.
2. Сафроняк Г. Віртуальний дядько стріляє з-за рогу / Г. Сафроняк // Віче. – 2010. – № 13. – С. 33 – 34.
3. Шеляженко Ю. Мораль без культури vs культура без моралі / Ю. Шеляженко. – Режим доступу : [//www.sprotiv-org.livejournal.com/469110.html](http://www.sprotiv-org.livejournal.com/469110.html)
4. Про захист суспільної моралі : Закон України : за станом на 20 листопада 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.
5. Про Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі : Постанова Кабінету Міністрів України : за станом на 17 листопада 2004 р. – Режим доступу : [//www.moral.gov.ua/documents/8](http://www.moral.gov.ua/documents/8)
6. Про внесення змін до Закону України “Про захист суспільної моралі” : проект Закону України : за станом на 20 вересня 2010 року. – Режим доступу : [//www.moral.gov.ua/documents/42](http://www.moral.gov.ua/documents/42)
7. Конвенція про права дитини / Права людини. Міжнародні договори України / [упоряд. Ю.К. Качуренко]. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 123 – 146.

~~~~~ * * * ~~~~~